

Opieka okołoporodowa w kontekście zdrowia psychicznego

pod redakcją

Ewy Baum

Marii Nowosadko

Katarzyny Wszolek

Sigríður Sii Jónsdóttir

Recenzje

dr hab. Dorota Karkowska, prof. UJ

prof. dr hab. Michał Musielak

© Copyright by Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu,
Poznań 2023

ISBN 978-83-7597-452-2

Skład, łamanie, opracowanie graficzne, projekt okładki: Bartłomiej Wąsiel

Zdjęcie na okładce: senivpetro on Freepik

ul. Bukowska 70, 60-812 Poznań
www.wydawnictwo.ump.edu.pl

Ark. wyd. 19,8. Ark. druk. 20,0.
Format B5. Zam. 64/2023.
Przekazano do druku w maju 2023.

Książka powstała w ramach projektu „Zwiększenie wiedzy i kompetencji studentów położnictwa w zakresie zdrowia psychicznego i zaburzeń psychicznych w okresie okołoporodowym. Położne dla zdrowia psychicznego”, finansowanego w ramach funduszy EOG (nr EOG/19/K4/W/0025).

Projekt „Zwiększenie wiedzy i kompetencji studentów położnictwa w zakresie zdrowia psychicznego i zaburzeń psychicznych w okresie okołoporodowym. Położne dla zdrowia psychicznego” korzysta z dofinansowania o wartości 219 704 EUR otrzymanego od Islandii, Liechtensteinu i Norwegii w ramach funduszy EOG. Celem projektu jest opracowanie programu nauczania studentów położnictwa w obszarze zaburzeń zdrowia psychicznego w okresie okołoporodowym.

Wartość dofinansowania – 219 704 €

Data rozpoczęcia projektu – 1.06.2021

Data zakończenia projektu – 31.05.2023

Łączny czas realizacji projektu – 24 miesiące

Partner – Miðstöð foreldra og barna (Centrum Rodziców i Dzieci w Reykjavíku), Islandia

Wykaz autorów

dr Stanisław Antczak

Katedra Nauk Społecznych
i Humanistycznych, Uniwersytet Medyczny
im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

Stefanía Birna Arnardóttir, RG, MSc

Children's Mental Health Centre,
Family Care, parent-child 0-5 year

dr hab. Ewa Baum, prof. UMP

Zakład Filozofii Medycyny i Bioetyki,
Uniwersytet Medyczny
im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu,
Katedra Nauk Społecznych
i Humanistycznych, Uniwersytet Medyczny
im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

dr Maria Biskupska

Katedra i Zakład Profilaktyki Zdrowotnej,
Uniwersytet Medyczny
im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

mgr Anna Fitzgerald

Centrum Terapii JaKto,
Polskie Towarzystwo Psychologiczne,
Polskie Towarzystwo Psychiatryczne

Anna María Jónsdóttir, MD

Consultant Child-, Adolescent-
and Adult Psychiatrist, Group- Analyst,
Primary Health Care of the Capital Area,
Iceland

dr Sigríður Sía Jónsdóttir, Assoc. Prof.

University of Akureyri

dr Patrycja Marciniak-Stępak

Klinika Onkologii, Hematologii
i Transplantologii Pediatricznej,
Uniwersytet Medyczny
im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu,
Zakład Symulacji Medycznej,
Uniwersytet Medyczny
im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

dr Monika Matecka

Zakład Terapii Zajęciowej,
Uniwersytet Medyczny
im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

mgr Karolina Morze

Fundacja Promocji Karmienia Piersią

dr Maria Nowosadko

Studium Języków Obcych,
Uniwersytet Medyczny
im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

Valgerður Lísa Sigurðardóttir,

Asst. Prof., RN, RM, PhD
University of Iceland in Reykjavik

dr Anna Stolaś

Ginekologiczno-Położniczy
Szpital Kliniczny im. Heliodora
Święckiego Uniwersytetu Medycznego
im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

dr hab. Dorota Talarska

Katedra i Zakład Profilaktyki Zdrowotnej,
Uniwersytet Medyczny
im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu,
Pracownia Pielęgniarstwa Społecznego,
Uniwersytet Medyczny
im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

dr Małgorzata Wojciechowska

Zakład Praktycznej Nauki Położnictwa,
Uniwersytet Medyczny
im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

dr Katarzyna Wszołek

Klinika Zdrowia Matki i Dziecka,
Uniwersytet Medyczny
im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

dr hab. Agnieszka Zawiejska

Zakład Symulacji Medycznej,
Uniwersytet Medyczny
im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

dr Joanna Żurawska

Zakład Praktycznej Nauki Położnictwa,
Uniwersytet Medyczny
im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

Spis treści

Słowo od redaktorów	7
-------------------------------	---

CZĘŚĆ I **ASPEKTY TEORETYCZNE**

<i>Stanisław Antczak, Ewa Baum</i> Konteksty społeczno-kulturowe przebiegu ciąży, narodzin i porodu	13
--	----

<i>Maria Nowosadko</i> Komunikacja z pacjentką i jej rodziną w okresie okołoporodowym	31
--	----

<i>Maria Biskupska, Dorota Talarska</i> Postrzeganie roli mężczyzny w opiece okołoporodowej	41
--	----

<i>Sigríður Sía Jónsdóttir, Anna María Jónsdóttir, Stefanía Birna Arnardóttir, Valgerður Lísa Sigurðardóttir</i> Zmiany w systemie perinatalnej opieki nad zdrowiem psychicznym w Islandii	58
--	----

<i>Sigríður Sía Jónsdóttir, Anna María Jónsdóttir, Stefanía Birna Arnardóttir, Valgerður Lísa Sigurðardóttir</i> Experience in perinatal mental health care system in Iceland	78
--	----

<i>Anna Fitzgerald</i> Psychologiczne aspekty depresji okołoporodowej u matek i ojców	97
--	----

<i>Monika Matecka, Ewa Baum</i> Wsparcie społeczne jako czynnik ochronny w zaburzeniach zdrowia psychicznego okresu okołoporodowego	116
---	-----

<i>Joanna Żurawska, Małgorzata Wojciechowska</i> Objawy zaburzeń zdrowia psychicznego okresu okołoporodowego u mężczyzn	129
---	-----

CZĘŚĆ II

PRAKTYCZNY WYMIAR OPIEKI OKOŁOPORODOWEJ

<i>Patrycja Marciniak-Stępak</i> Zasady symulacji medycznej z uwzględnieniem kształcenia studentów położnictwa	141
<i>Katarzyna Wszolek, Agnieszka Zawiejska</i> Narzędzia służące do prowadzenia badań przesiewowych, stosowane wśród ciężarnych i kobiet w połogu	150
<i>Joanna Żurawska, Małgorzata Wojciechowska</i> Narzędzia służące do prowadzenia badań przesiewowych depresji okołoporodowej u mężczyzn	162
<i>Karolina Morze</i> Farmakoterapia depresji w okresie okołoporodowym	167
<i>Anna Stolaś</i> Psychoterapia w okresie okołoporodowym	182

CZĘŚĆ III

ZAŁĄCZNIKI

Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 16 sierpnia 2018 r. w sprawie standardu organizacyjnego opieki okołoporodowej (Dz. U. z 2018 r. poz. 160, z późn. zm.)	193
---	-----

Narzędzia i skale stosowane do oceny nastroju w czasie ciąży i w okresie poporodowym

1. Kwestionariusz Lęku Uogólnionego GAD-2 (ang. <i>Generalized Anxiety Disorder scale</i>)	214
2. Kwestionariusz Zdrowia Pacjenta PHQ-2 (ang. <i>Patient Health Questionnaire</i>)	214
3. Pytania Whooley.	214
4. Kwestionariusz Zdrowia Pacjenta PHQ-9 (ang. <i>Patient Health Questionnaire</i>)	215
5. Kwestionariusz Depresji Becka BDI (ang. <i>Beck Depression Inventory</i>)	216
6. Edynburska Skala Depresji Poporodowej EPDS (ang. <i>Edinburgh Postnatal Depression Scale</i>) – wersja dla ciężarnej i położnicy	218
7. <i>Antenatal (Psychosocial) Risk Questionnaire</i> – ANRQ	220
8. Gotlandzka Skala Męskiej Depresji	222

Słowo od redaktorów

*Za każdym razem gdy na świat przychodzi dziecko,
świat jest tworzony od nowa*

Jostein Gaarder

W wielu społecznościach czas oczekiwania na dziecko oraz jego narodziny traktuje się jako wydarzenie szczególnie oczekiwane, któremu towarzyszy radość związana z pojawieniem się nowego członka rodziny. Jednakże temat zdrowia psychicznego podejmowany w kontekście opieki okołoporodowej to niezwykle ważne, a jednocześnie niejednokrotnie przemilczane zagadnienie, dlatego szczególnie istotne jest podejmowanie dyskusji nad tym aspektem opieki zdrowotnej. Zaburzenia psychiczne okresu okołoporodowego (ang. *perinatal mental health problems* – PMHP) dotyczą coraz większą grupę kobiet w okresie ciąży i pierwszym roku po urodzeniu dziecka. Problem dotyczy zarówno matek, jak i ojców. Wczesne wykrycie rozwijających się zaburzeń nastroju oraz wprowadzenie interwencji, stosownej do stanu pacjentek, a także terapii par stanowi kluczowe działanie, zapobiegające dramatycznym powikłaniom. W związku z tym niezbędne jest systematyczne i ciągłe podnoszenie stanu wiedzy położnych, lekarzy położników, psychologów oraz innych osób sprawujących opiekę nad kobietą i jej rodziną. Dostrzegając wagę problemu, należy podkreślić, iż dbałość o jakość narodzin, z perspektywy zdrowia zarówno matki, jak i dziecka, staje się tematem, któremu praktycy i naukowcy poświęcają coraz więcej uwagi. Obok niezwykle ważnych elementów dotyczących zdrowia fizycznego coraz więcej miejsca poświęca się zagadnieniom związanym z mogącymi się pojawić w okresie okołoporodowym trudnościami emocjonalnymi. Opieka okołoporodowa przestaje ograniczać się jedynie do aspektów fizjologicznych, a stan psychiczny matek i ojców zaczyna być przedmiotem rozważań, analiz i konkretnych rekomendacji oraz podejmowanych działań. Badania dowodzą, że temat trudności emocjonalnych czy zaburzeń nastroju związanych z ciążą, porodem i porodem dotyczy coraz większej liczby nie tylko kobiet, ale też mężczyzn. Zwrócenie uwagi na samopoczucie matki i ojca, wczesne wykrywanie rozwijających się trudności oraz wskazywanie przyszłym rodzicom konkretnych miejsc, w których mogą otrzymać pomoc, wpływa istotnie na poprawę funkcjonowania nie tylko kobiety i mężczyzny, ale również dziecka rozwijającego się w łonie matki. Świadomość istoty problemu, przy jednoczesnym wciąż jego niedocenianiu w dyskursie społecznym, stała się inspiracją do przygotowania monografii, która ma nie tylko wymiar teoretyczny, ale też aspekt praktyczny.

Niewątpliwie naprzeciw rosnącym potrzebom i zagrożeniom dotyczącym zdrowia psychicznego w okresie okołoporodowych wychodzi Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 16 sierpnia 2018 r. w sprawie standardu organizacyjnego opieki okołoporodowej. Dokument, który obowiązuje od 1 stycznia 2019 r. (z wyjątkiem przepisów części XIII ust. 3 pkt 8 załącznika do rozporządzenia, które weszły w życie z dniem 1 stycznia 2022 r.), wprowadził obowiązkową ocenę ryzyka i objawów nasilenia depresji wśród ciężarnych i położnic. Obowiązek dokonania tej oceny spoczywa na osobie sprawującej opiekę – położnej lub lekarzu – i stanowi jedno z wielu świadczeń profilaktycznych i działań w zakresie promocji zdrowia przeprowadzanych w czasie ciąży, wykonywanych między 11. a 14. tygodniem ciąży oraz między 33. a 37. tygodniem ciąży, a także w połogu (punkt ten sformułowano jako: ocena stanu psychicznego położnicy, w tym ryzyka wystąpienia depresji poporodowej). Biorąc pod uwagę skalę rozpowszechnienia zaburzeń nastroju w polskim społeczeństwie oraz powikłań niezdiagnozowanej i nieleczonej depresji w okresie okołoporodowym, ocena ta stanowi bardzo cenne uzupełnienie świadczeń realizowanych do czasu ukazania się rozporządzenia.

Aby prowadzone działania profilaktyczne mogły być skuteczne, w zakresie zarówno efektywnego wykrywania, monitorowania dynamiki zaburzeń, jak i leczenia, jeśli jest ono potrzebne, trzeba ujednolicić stosowane badania przesiewowe, prowadzić ustawiczne szkolenia osób sprawujących opiekę, a także zapewnić potrzebującym pacjentom dostęp do specjalistów realizujących świadczenia w ramach publicznego systemu ochrony zdrowia. Bez wdrożenia wyżej wymienionych działań samo wprowadzenie tego ważnego przepisu może nie mieć przełożenia na realną poprawę opieki nad osobami doświadczającymi problemów zdrowia psychicznego i w związku z tym potrzebującymi pomocy. W codziennej pracy w systemie ochrony zdrowia, w którym lekarze i położne realizują bardzo wiele zadań wobec wielu pacjentów w krótkim czasie, przydatne wydawałoby się zaproponowanie stosowania jednolitych, przebadanych w tej grupie pacjentów narzędzi (skal), aby ułatwić śledzenie zmian nastroju w czasie kolejnych wizyt oraz wskazanie miejsc, w których osoby z grupy ryzyka rozwoju poważnych zaburzeń psychicznych mogłyby w stosunkowo krótkim czasie otrzymać pomoc. Zastosowane w rozporządzeniu określenie „ocena ryzyka i nasilenia objawów depresji” wydaje się być nieco problematyczne, ponieważ depresja jest chorobą, której rozpoznanie stawia lekarz psychiatra, a nasilenie objawów może być trudne do oceny podczas wizyty w czasie ciąży w gabinecie lekarza ginekologa czy położnej. Ponadto depresja nie jest jedynym zaburzeniem w zakresie zdrowia psychicznego, które może wystąpić po raz pierwszy w czasie ciąży, okresie okołoporodowym i poporodowym. Mogą się wtedy nasilić również objawy innej choroby psychicznej, która rozwinęła się już przed ciążą. Istotnym zagadnieniem są również zaburzenia nastroju, związane z okresem ciąży i okołoporodowym, mogące wystąpić u przyszłych ojców. Z przyczyn zrozumiałych opieka okołoporodowa skupiona jest w dużej mierze na kobiecie i dziecku, ważne jest jednak dostrzeżenie mężczyzn, którzy w różny sposób, lepiej lub gorzej, radzą sobie ze zmianami zachodzącymi w życiu podczas prze-

miany z partnera kobiety w ojca dziecka czy dzieci. Zwrócenie uwagi na potrzeby mężczyzn i umiejętne udzielenie im wsparcia to wyzwanie, do którego wielu pracowników ochrony zdrowia nie czuje się przygotowanych.

Postawienie właściwego rozpoznania i wdrożenie odpowiedniego leczenia, bezpiecznego dla płodu oraz noworodka w czasie karmienia piersią, stanowią niewątpliwie ogromne wyzwanie i są kluczowym elementem zwiększania bezpieczeństwa całych rodzin. Aby działania mogły być skutecznie prowadzone, konieczna jest współpraca specjalistów różnych dziedzin, którzy sprawują opiekę nad kobietą i jej rodziną. Nieodłącznym elementem jest również ciągle poszerzanie wiedzy w zakresie ochrony zdrowia psychicznego pracowników ochrony zdrowia oraz kształcenie studentów kierunków medycznych we wczesnym wykrywaniu zaburzeń nastroju wśród kobiet i mężczyzn – w czasie ciąży i w okresie poporodowym.

Prezentowana monografia przeznaczona jest dla szerokiego grona odbiorców, zarówno dla personelu medycznego, szczególnie dla położnych, lekarzy ginekologów, psychiatrów, jak i dla psychologów, psychoterapeutów, studentów, a także dla pacjentów i członków ich rodzin. Aspekt zdrowia psychicznego w opiece okołoporodowej jest tematem, którego nie należy zaniedbywać. Poszerzanie wiedzy i kompetencji w tym zakresie może poprawić jakość opieki zdrowotnej, ale przede wszystkim być pomocne w wykrywaniu we wczesnej fazie tych trudności, które nie powinny zostać zignorowane na początkowym etapie, gdyż ich konsekwencje dla funkcjonowania rodziny mogą być nieodwracalne w skutkach, lub w zapobieganiu tym trudnościom.

---

*Ewa Baum, Maria Nowosadko,
Katarzyna Wszolek, Sigríður Sía Jónsdóttir*